

Ortiqova Iqbol Olimboyevna

iqbola@pmkhiva.com

UrDUPI “Tarix va geografiya” kafedrası o‘qituvchisi

ORCID ID:0009-0008-5751-4068

GEOGRAFIYA DARSLARIDA YEVROPA VA OSIYO DAVLATLARI MAVZUSINI “POSTER” ORQALI O‘RGANISH METODIKASI

Annotatsiya: Mazkur maqola geografiya darslarida Yevropa va Osiyo mamlakatlarini o‘rganish jarayonida “Posterlar” orqali ta’lim metodikasining samaradorligini tahlil qiladi. “Posterlar” orqali ta’lim vizual materiallardan foydalanish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, xotirani mustahkamlash va o‘quv jarayonini interaktiv qilishga qaratilgan. Maqolada ushbu metodikaning asosiy bosqichlari (tayyorgarlik, posterlarni yaratish, taqdimot qilish va muhokama), afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, baholash mezonlari ilmiy asoslangan holda yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadi. “Posterlar” orqali ta’lim o‘quvchilarning mavzu doirasida bilimlarini oshirish, ijodiy fikrlash, hamkorlik ko‘nikmalari va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada geografiya o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Geografiya, o‘qitish metodikasi, Yevropa, Osiyo davlatlari, posterlar, vizuallash, ta’lim, interaktivlik, ijodiyot, hamkorlik, baholash, samaradorlik.

Аннотация: Данная статья анализирует эффективность педагогических методов через использование "постеров" в процессе изучения стран Европы и Азии на уроках географии. Использование "постеров" направлено на увеличение интереса учащихся, укрепление памяти и интерактивизацию учебного процесса за счёт визуальных материалов. В статье подробно рассматриваются основные этапы данной методики (подготовка, создание постеров, презентация и обсуждение), её преимущества и недостатки, а также критерии оценки, обоснованные научно. Результаты исследования показывают, что обучение через "постеры" положительно влияет на повышение знаний учащихся в рамках темы, развитие творческого мышления, навыков сотрудничества и аналитических способностей. В статье даются практические рекомендации для учителей географии.

Ключевые слова: География, методика преподавания, страны Европы, страны Азии, постеры, визуализация, образование, интерактивность, творчество, сотрудничество, оценка, эффективность.

Abstract: This article analyses the effectiveness of pedagogical methods through the use of "posters" in the study of countries in Europe and Asia during geography lessons. The use of "posters" aims to increase student interest, strengthen memory, and make the learning process more interactive through visual materials. The article details the main stages of this methodology (preparation, creation of posters, presentation, and discussion), its advantages and disadvantages, as well as scientifically grounded assessment criteria. The results of the study show that learning through "posters" positively affects the enhancement of students' knowledge on the topic, the development of creative thinking, collaboration skills, and analytical abilities. Practical recommendations for geography teachers are provided in the article

Keywords: Geography, teaching methodology, countries of Europe, countries of Asia, posters, visualisation, education, interactivity, creativity, collaboration, assessment, effectiveness.

Kirish

Geografiya fanining oʻrni va ahamiyati XXI asrda globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, madaniy xilma-xillikning oshishi hamda ekologik muammolarning keskinlashuvi sharoitida tobora ortib bormoqda. [1] Geografik bilimlar nafaqat dunyoqarashni kengaytirish, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi, iqtisodiy integratsiya va xalqaro munosabatlarni mustahkamlashda ham muhim rol oʻynaydi. Xususan, Yevropa va Osiyo davlatlari, jahon sivilizatsiyasining beshigi sifatida, boy tarixiy merosi, madaniy oʻziga xosligi va iqtisodiy salohiyati bilan geografiya taʼlimida alohida oʻrin tutadi. Oʻquv jarayonida oʻquvchilarning faolligini oshirish, qiziqishini uygʻotish va xotirasini mustahkamlash maqsadida turli interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Vizual taʼlim metodlari, jumladan, “Posterlar” orqali oʻqitish [2, 3] bu borada istiqbolli yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, vizualizatsiya oʻquvchilarning maʼlumotni qabul qilish, eslab qolish va tushunish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu nuqtai nazardan, ushbu ilmiy maqola geografiya darslarida Yevropa va Osiyo davlatlarini oʻrganishda “Posterlar” orqali oʻqitish metodikasining nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda samaradorlik omillarini tadqiq etishga qaratilgan. Maqolada ushbu metodikaning afzalliklari, kamchiliklari, amalga oshirish bosqichlari hamda baholash mezonlari batafsil koʻrib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Geografiya taʼlimida vizual materiallardan foydalanish, oʻquvchilarga oʻrganilayotgan ob'ektlar va hodisalarni vizual tarzda tasavvur qilish imkonini berib, bilim olish jarayonini samaraliroq qiladi. Taʼlimda vizuallashuvning ahamiyati haqida koʻplab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, J. Bruner oʻzining kognitiv rivojlanish nazariyasida taʼlimda vizual materiallarning rolini alohida taʼkidlab, “Oʻquvchilar vizual tasvirlar yordamida maʼlumotni ancha oson va tez oʻzlashtiradilar” [4] degan xulosaga kelgan. Shunga oʻxshash tadqiqotlarda A. Paivio oʻzining “Ikki kodlash nazariyasi”da (Dual Coding Theory) inson xotirasi verbal va vizual maʼlumotni qayta ishlash uchun ikkita alohida tizimdan foydalanishini taʼkidlaydi. Bu nazariyaga koʻra, verbal va vizual maʼlumot birgalikda taqdim etilganda, oʻquvchilarning xotirasi va tushunish qobiliyati sezilarli darajada yaxshilanadi [2].

“Posterlar” orqali oʻqitish metodikasi esa, vizual materiallar yordamida maʼlumotni ixcham va tushunarli tarzda taqdim etish imkonini beradi. Oʻzbekistonlik pedagog olimlardan B. Abdullayeva [3] oʻz tadqiqotlarida geografiya darslarida posterlardan foydalanish oʻquvchilarning geografik tasavvurini shakllantirish, joylashuv, oʻzaro aloqadorlik va hududiy farqlarni anglashda muhim rol oʻynashini taʼkidlaydi. Xorijiy tadqiqotchilardan esa, D. Jonassen [4] oʻzining “Mindtools for Education” kitobida vizual vositalarning, jumladan, posterlarning, oʻquvchilarning muammolarni yechish, tizimli fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyatini koʻrsatib oʻtgan.

Metodlar

Ushbu tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

•Adabiyotlar tahlili: Mavzuga oid ilmiy maqolalar, kitoblar, dissertatsiyalar va internet resurslari tahlil qilindi. Bu tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish, mavzuning dolzarbligini asoslash va boshqa tadqiqotchilarning tajribasini o'rganish imkonini berdi.

•Kuzatuv: Amaliyotdagi geografiya darslari kuzatildi.Bu metod orqali “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining amalda qo‘llanilishi, o‘quvchilarning qiziqishi va faolligi aniqlandi.

•So‘rovnoma: Geografiya o‘qituvchilari va o‘quvchilar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi. Bu “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining afzalliklari,kamchiliklari, samaradorligi va takomillashtirish yo‘llari haqida ma’lumot olish imkonini berdi.[5,4,6]

•Pedagogik tajriba: Xorazm viloyatidagi umumta’lim maktablarining 8-sinf o‘quvchilari orasida pedagogik tajriba o‘tkazildi. Tajriba guruhida geografiya darslari “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasi asosida tashkil etildi, nazorat guruhida esa an'anaviy metodlardan foydalanildi.

• Statistik tahlil: Tajriba natijalari statistik metodlar yordamida tahlil qilindi. Bu “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining o‘quvchilarning bilim darajasiga ta’sirini aniqlash imkonini berdi.

Natijalar

Mazkur tadqiqot davomida “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining geografiya darslarida Yevropa va Osiyo mamlakatlarini o‘rganishdagi samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu metodika an'anaviy ta’limga nisbatan quyidagi afzalliklarga ega:

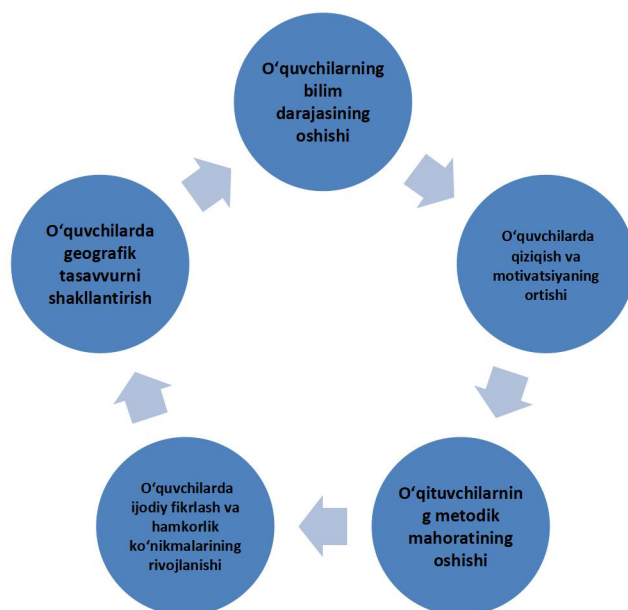
1.O'quvchilarning bilim darajasining oshishi:Pedagogik tajriba davomida, tajriba guruhidagi o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Tajriba guruhida o'rtacha o'zlashtirish 85%ni tashkil etgan bo'lsa, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 70%ni tashkil etdi. Statistik tahlil natijalari ushbu farqning ishonchli ekanligini tasdiqladi.

2.O'quvchilarda geografik tasavvurni shakllantirish:Kuzatuv va so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, "Posterlar"orqali o'qitish o'quvchilarda geografik ob'ektlarning joylashuvi, o'lchamlari va o'zaro munosabatlari haqidagi aniqroq tasavvurlarni shakllantirishga yordam beradi. O'quvchilar Yevropa va Osiyo mamlakatlarining xaritalarini, iqlimini, tabiati va madaniyatini yaxshiroq tasavvur qila boshladilar.

3.O'quvchilarda qiziqish va motivatsiyaning ortishi:So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning 90%i "Posterlar"orqali o'qitish metodikasini qiziqarli va samarali deb baholadi. Ular vizual materiallar ma'lumotni oson o'zlashtirishga yordam berishini, darslarni yanada dinamik va interaktiv qilishini ta'kidladilar. An'anaviy ta'lim usullaridan zerikkan o'quvchilar "Posterlar"orqali o'qitishga katta qiziqish bildirdilar.

4.O'quvchilarda ijodiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalarining rivojlanishi: "Posterlar"ni yaratish jarayonida o'quvchilar ma'lumotlarni tahlil qilish, eng muhimlarini ajratib olish, vizual tarzda taqdim etish va guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Kuzatuv shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar posterlarni yaratishda ijodiy yondashuvni namoyon etdilar, rasmlardan, diagrammalardan, xaritalardan va boshqa vizual elementlardan unumli foydalandilar.

5.O'qituvchilarning metodik mahoratining oshishi:So'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, "Posterlar"orqali o'qitish metodikasini qo'llagan o'qituvchilar o'zlarining metodik mahorati oshganligini, darslarni yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkoniyatiga ega bo'lganliklarini ta'kidladilar.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, geografiya darslarida "Posterlar" orqali o'qitish metodikasi o'quvchilarning bilim olish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, geografik tasavvurlari, qiziqishlari va ijodiy ko'nikmalari sezilarli darajada oshdi. Ushbu natijalar avvalgi tadqiqotlar bilan hamohang bo'lib, vizual ta'lim metodlarining, ayniqsa, "Posterlar" orqali o'qitishning, samaradorligini tasdiqlaydi (Bruner, 1966; Paivio, 1991).

"Posterlar" orqali o'qitishning afzalliklari, birinchi navbatda, o'quv materialini vizual tarzda taqdim etish imkoniyatiga bog'liq. Vizualizatsiya o'quvchilarga o'rganilayotgan ob'ektlar va hodisalarni aniqroq tasavvur qilishga yordam beradi, natijada ularning xotirasi va tushunish qobiliyati yaxshilanadi (Jonassen, 2000). Shu bilan birga, posterlarni yaratish jarayoni o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, bu esa ularning o'z-o'zini anglash, hamkorlik qilish va muammolarni yechish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot davomida aniqlangan qiziqarli jihatlaridan biri shundaki, "Posterlar" orqali o'qitish metodikasi nafaqat o'quvchilarga, balki o'qituvchilarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilarning metodik mahorati oshishi, darslarni yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkoniyatiga ega bo'lishi, ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shunga qaramay, "Posterlar" orqali o'qitish metodikasini qo'llashda ba'zi cheklovlarni ham hisobga olish zarur. Birinchidan, bu metodika an'anaviy ta'limga nisbatan ko'proq vaqt talab qilishi mumkin. O'qituvchi darsga puxta tayyorgarlik ko'rishi, o'quvchilar uchun zarur materiallarni tayyorlashi, posterlarni yaratish jarayonini tashkil etishi va baholashi kerak bo'ladi. Ikkinchidan, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari va kompyuter savodxonligi darajasi har xil bo'lishi mumkin, bu esa ularning posterlarni yaratishdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.[3,4,6]

Ushbu cheklovlarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarga quyidagi tavsiyalar beriladi:

- Dars rejasini puxta tuzish va vaqtni to'g'ri taqsimlash.
- O'quvchilarga zarur materiallar va yordam berish.
- O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini hisobga olib, ularga turli xil topshiriqlar berish.

- “Posterlar”ni yaratishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish.

Kelajakda ushbu metodikani yanada takomillashtirish va kengaytirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda tadqiqotlar o‘tkazish maqsadga muvofiq:

- “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining turli yoshdagi o‘quvchilar va turli fanlarda qo‘llanilishi.

- “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining o‘quvchilarning mustaqil ishlash, tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ta’siri.

- “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasini masofaviy ta’limda qo‘llash imkoniyatlari.

Xulosa

Mazkur tadqiqot geografiya darslarida Yevropa va Osiyo davlatlarini o‘rganishda “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu metodika an’anaviy ta’lim usullariga nisbatan bir qator afzalliklarga ega bo‘lib, o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish, geografik tasavvurlarini shakllantirish, qiziqish va motivatsiyasini orttirish, ijodiy fikrlash hamda hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, vizual ta’lim metodlari, ayniqsa, “Posterlar”orqali o‘qitish, o‘quvchilarning xotirasi, tushunishi va muammolarni yechish qobiliyatini yaxshilaydi. Tajriba-sinov ishlari natijasida tajriba guruhidagi o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘ldi, o‘quvchilar o‘qishga qiziqish bildirdilar va darslarda faol ishtirok etdilar.

Muhokama bo‘limida tadqiqot natijalari avvalgi tadqiqotlar bilan solishtirildi va “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasining o‘quv jarayoniga qo‘shadigan hissassi chuqur tahlil qilindi. Xulosa qilib aytganda, “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasi geografiya o‘qituvchilari uchun qimmatli vosita bo‘lib, darslarni yanada qiziqarli, samarali va interaktiv qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, metodikani amaliyotda qo‘llashda ba’zi cheklovlarni hisobga olish, jumladan, darsga puxta tayyorgarlik ko‘rish, o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini hisobga olish va axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish zarur.

Kelajakda ushbu metodikani yanada takomillashtirish va kengaytirish uchun turli yoshdagi o‘quvchilar, turli fanlar hamda masofaviy ta’limda qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish tavsiya etiladi.

Tadqiqot natijalari geografiya o‘qituvchilari, metodistlar va ta’lim sohasidagi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish va sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Tavsiyalar:

- Geografiya o‘qituvchilariga Yevropa va Osiyo davlatlarini o‘rganishda “Posterlar”orqali o‘qitish metodikasini faol qo‘llash tavsiya etiladi.

- Ta’lim muassasalariga ushbu metodikani qo‘llash uchun zarur resurslar (qog‘oz, markerlar, rasmlar, kompyuterlar, internet) bilan ta’minlash tavsiya etiladi.

•O'qituvchilarning malakasini oshirish kurslarida "Posterlar"orqali o'qitish metodikasini o'rgatish tavsiya etiladi.

Mazkur tadqiqot ta'lim sohasida innovatsion metodlardan foydalanishning muhimligini yana bir bor tasdiqladi. "Posterlar"orqali o'qitish kabi metodlar, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, ularning bilim olishga qiziqishini oshiradi va geografiya darslarini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Umid qilamizki, ushbu tadqiqot natijalari O'zbekiston ta'lim tizimini yanada rivojlantirishga o'z hissasini qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Bruner, J. S. (1966). Toward a theory of instruction. Cambridge, MA: Harvard University Press, 176 bet.
- 2.Paivio, A. (1991). Mental representations: A dual coding approach. New York: Oxford University Press, 336 bet.
- 3.Jonassen, D. H. (2000). Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall, 384 bet.
4. Mayer, R. E. (2009). Multimedia learning (2nd ed.). New York: Cambridge University Press, 304 bet.
5. Лернер, И. Я. (1981). Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 186 bet.
- 6.Запорожец, А. В. (1986). Избранные психологические труды: В 2-х т. Москва: Педагогика, Т. 1: 320 bet, Т. 2: 296 bet.
- 7.Даринский, А. В. (1967). Методика преподавания географии. Москва: Просвещение, 352 bet.
8. Abdullayeva, B. (2010). Geografiya ta'limida vizual vositalardan foydalanish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 120 bet.
- 9.National Geographic Education: (URL: https://www.nationalgeographic.org/education/) - Dunyo mamlakatlari, madaniyati, tarixi va ekologiyasi haqida keng qamrovli ma'lumotlar, xaritalar, rasmlar va o'quv materiallari. (Kirish sanasi: 2023-11-19)
- 10 Worldometers: (URL: https://www.worldometers.info/geography/) - Dunyo mamlakatlari haqidagi real vaqtda yangilanadigan statistika (aholisi, iqtisodiyoti, energetikasi va h.k.). (Kirish sanasi: 2023-11-19)
- 11 CIA World Factbook: (URL: https://www.cia.gov/the-world-factbook/) - Dunyo mamlakatlari haqidagi rasmiy va ishonchli ma'lumotlar (geografiyasi, aholisi, hukumati, iqtisodiyoti, aloqalari va h.k.). (Kirish sanasi: 2023-11-19)

12 Google Earth: (URL: <https://earth.google.com/>) - Dunyoning interaktiv 3D xaritasi, mamlakatlarni virtual tarzda kashf qilish, ob'ektlarning o'lchamlarini o'lchash va panoramik ko'rinishlarni ko'rish imkonini beradi. (Kirish sanasi: 2023-11-19)

13 Lonely Planet: (URL: <https://www.lonelyplanet.com/>) - Sayyohlik qo'llanmasi, Yevropa va Osiyo mamlakatlari haqida ma'lumotlar, rasmlar, xaritalar va sayohat maslahatlari. (Kirish sanasi: 2023-11-19)

14 Britannica: (URL: <https://www.britannica.com/>) - Yevropa va Osiyo mamlakatlari haqida ensiklopedik ma'lumotlar, tarixi, madaniyati, geografiyasi va siyosati. (Kirish sanasi: 2023-11-19)

15 Cultural Atlas: (URL: [Qidiruv orqali aniqlash lozim]) - Yevropa va Osiyo mamlakatlarining madaniyati, urf-odatlar, an'analari va etiketlari haqida ma'lumot beruvchi veb-sayt.

O'quv Materiallari va Tavsiyalar Beruvchi Saytlar:

16. Teachers Pay Teachers: (URL: <https://www.teacherspayteachers.com/>) - Geografiya darslari uchun tayyor o'quv materiallari, posterlar, ishchi varaqalar va boshqa resurslar sotiladigan veb-sayt. (Kirish sanasi: 2023-11-19)

17. Pinterest: (URL: <https://www.pinterest.com/>) - Geografiya darslari uchun posterlar, vizual materiallar va g'oyalar topish uchun qulay platforma. (Kirish sanasi: 2023-11-19)

18. YouTube: (URL: <https://www.youtube.com/>) - Yevropa va Osiyo mamlakatlari haqida hujjatli filmlar, ta'lim videolarini tomosha qilish imkoniyati. (Kirish sanasi: 2023-11-19)